

Maridès Soler (Trier)

Els codis socioculturals de la «viuda desheretada» a 'Pilar Prim' de Narcís Oller i a 'Middlemarch' de George Eliot

1 Introducció

El motiu de la dona adúltera, tema molt popular de moltes obres famoses, ha nodrit la fantasia d'autors i autores de totes les literatures (*Anna Karenina*, *Madame Bovary*, *La Regenta*). Aquestes novel·les acaben sempre amb el «càstig» i la conseqüent humiliació de les protagonistes. Pel contrari, la figura de la viuda desheretada pel propi marit difunt no és tan estesa, tot i que no gensmenys és interessant d'estudiar. Aquí el problema no serà la transgressió dels codis morals del matrimoni, sinó la desobediència pòstuma de la viuda contra la voluntat del difunt marit, el qual mitjançant un codicil li prohibeix de tornar a casar-se o de casar-se amb un home determinat. Un segon casament vindrà castigat amb la pèrdua dels béns amb el conseqüent ostracisme social, ja que normalment el segon marit mancarà de fortuna. A Catalunya era un costum molt practicat a l'època de Narcís Oller: «És un cas molt comú el de l'home que llega la fortuna a la seva dona, però amb el ben entès que, mort ell, no podrà ésser esposa d'un segon marit.» (*Veu de Catalunya*, 17 de febrer de 1906, *Pilar Prim*, citat a Oller, 1962: 407). També a Anglaterra era corrent, per exemple Branwell Brontë, germà de les escriptores Brontë, volia casar-se amb la viuda Mrs. Robinson, però un codicil afegit al testament poc temps abans de morir el marit (1846) li impedia de tornar a casar-se, igual amb qui. Tanmateix Branwell va explicar a la seva família que el codicil es referia únicament a ell (Barker, 1944: 492–494). Aquest cas insòlit de reduir la prohibició de tornar a casar-se només a un home determinat podria haver inspirat a George Eliot (pseudònim de Mary Ann Evans) per a *Middlemarch*, ja que indirectament coneixia a Charlotte Brontë (Redinger, 1975: 264)

Middlemarch (1871/72) de George Eliot (1819–1880) és una de les obres més importants de la novel·la realista anglesa i una pionera de la novel·la psicològica. Duu el subtítol: *A Study of Provincial Life* i se suposa que

Coventry va servir de model per a aquella ciutat fictícia (Boch, 1976: 130). La seva trama abasta diversos personatges d'una ciutat provinciana, tot i que aquí ens concentrarem només en el personatge de Dorothea Casaubon. *Pilar Prim* (1906) és la darrera novel·la de Narcís Oller (1846–1930), un representant del realisme/naturalisme català, i l'argument es redueix solament a aquesta protagonista. Ambdues novel·les versen sobre el motiu de la «viuda desheretada», tot i que van ser escrites en un lapse de més de trenta anys de diferència i estan inserides en diferents societats. A *Middlemarch* es retraten amb detall els codis culturals d'una societat provinciana rural i anglicana del segon terç del segle XIX i a *Pilar Prim*, els d'una societat industrial barcelonina de començaments del segle XX. Malgrat tot, existeixen certs paral·lismes entre la situació de Pilar Prim i de Dorothea Casaubon i potser tampoc no seria massa arriscat de suposar que Oller, que estava molt al corrent de les literatures estrangeres, sobretot de la francesa, coneixia *Middlemarch*, la qual ja va ser traduïda al francès el 1890 tenint molt d'èxit. També Proust admirava l'escriptora anglesa (McSweeney, 1991: 62; 73), ja que George Eliot gaudia de molta popularitat a França (Redinger, 1975: 23). El mateix Oller tenia molt contacte amb cercles literaris francesos, per exemple amb Edmond de Goncourt, Maupassant, Huysmans i amb el mateix Zola, el qual va escriure-li un pròleg per a *La papallona* (Triadú, 1955: 20).

2 Perfil psicològic de les protagonistes

Com era habitual en llur època, ambdues protagonistes es casen joves amb homes rics, que els doblen l'edat. Dorothea ho fa amb Edward, un clergue anglicà de 45 anys, apassionat per les mitologies. La finalitat de la seva vida és escriure l'obra monumental *The Key of the Mythologies*. Se li ocorre de casar-se amb Dorothea de divuit anys, perquè veu que ella l'admira i està disposada a ajudar-lo en els seus treballs. El que espera del seu futur matrimoni ho revela clarament en la carta, en la qual es declara (Eliot, 1977: 27), la qual ha esdevingut una mostra emblemàtica d'egoisme matrimonial de la literatura anglesa. Encara que un jove noble i ric, James Chettam, també vol casar-se amb ella, Dorothea decidirà consagrar la seva joventut a les ares d'ideals intel·lectuals casant-se amb Casaubon; més tard Chettam contraurà matrimoni amb Celia, la germana de Dorothea. Ja en el pròleg l'autora compara a Dorothea amb santa Teresa, una noia disposada a sacrificar la seva vida i els seus diners a benefici del seu pròisme. Per a ella amor

anirà sempre junt amb vocació, ja sigui per ajudar al seu primer marit o per llàstima i fer feliç al segon (Blake, 1983: 41).

Altra és la situació inicial de Pilar Prim, la qual només és narrada d'una manera indirecta i retrospectiva. La seva família la instiga a casar-se amb un industrial ric més gran que ella. Pilar es casa també als divuit anys, però ho fa sense amor. D'antuvi ambdues protagonistes divergeixen completament de caràcter i de principis; mentre Dorothea s'interessarà, tant de soltera, casada o viuda, per problemes socials i contribuirà activament a solucionar-los (suport d'una escola, construcció d'habitatges confortables pels seus pagesos, subvenció d'un hospital, beneficències); sovint comentarà que dels diners no sap què fer-ne: «*I am very uncomfortable with my money ... I don't know what to do.*» (Eliot, 1977: 527). Pel contrari, Pilar Prim presenta un caràcter dèbil i desvalgut, el qual ve denotat ja pel seu cognom com ella mateixa n'és conscient: «un pilar ben prim» (Oller, 1948: 650). Malgrat que va casar-se per interès, en principi tampoc es preocupa massa pels diners fins el moment en què es troba confrontada amb la situació molt precària d'una ruïna imminent i amb el dilema d'haver d'eleger entre amor i diners.

Ambdues protagonistes s'han criat sense pares o sigui que es troben sense ningú que els faci costat. Dorothea és òrfena i viu amb un oncle i Pilar, òrfena de mare, vivia amb una tia, ja que el seu pare era militar i estava sempre fora. També Will Ladislaw, el segon marit de Dorothea, és orfe i Deberga, l'amant de Pilar, tampoc té pares i viu amb una tia. Cal esmentar aquí que tant Oller com George Eliot també van perdre llurs pares de joves.

3 Primer matrimoni

A ambdues novel·les el primer matrimoni no hi juga cap paper important; només serveix com a motiu primari per justificar el desenvolupament posterior de la trama. A *Middlemarch*, George Eliot presenta matrimonis que transcorren lluny de tota convenció i tendeix més a descriure els fracassos que no pas els èxits (Reed, 1975: 123). Dorothea es casa enlluernada per la façana intel·lectual de Casaubon. Tanmateix la jove esposa aviat s'adonarà de la incompetència i ignorància del seu marit. El matrimoni durarà només divuit mesos amb motiu de la mort sobtada d'un atac de cor de Casaubon i no tindran fills. Durant aquest temps Dorothea ha passat de l'admiració inicial a una actitud crítica davant dels estudis del seu marit alhora que sofrirà sota la duresa i fredor d'aquell. Sense adonar-s'en, Casaubon la tiranitzava i alhora la decep. *Middlemarch* comença amb el prometatge seguit del

casament i la lluna de mel, durant la qual trobarà a Roma qui serà el seu segon marit, igual que George Eliot va conèixer a John Cross –el seu futur marit– a Roma.

A *Pilar Prim*, l'autor presenta d'entrada la protagonista ja viuda des de fa dos anys i el seu primer contacte amb Deberga, per la qual cosa l'acció es centra tot seguit en la relació d'aquest amb la mare i la filla. Pilar va pels quaranta, Elvira, la filla, en té dinou i Deberga es calcula que en tindrà entre trenta-quatre i trenta-sis, per la qual cosa per l'edat va bé tant per a la filla com per a la mare. Així els acompanyarem durant llurs vacances als Pirineus, on començarà l'incipient enamorament de Pilar i Deberga sense que ambdós s'atreveixin a reconèixer-ho. Llevat de la manca d'amor, el matrimoni de Pilar havia transcorregut sense gaires problemes tenint una filla i un fill. L'autor no diu exactament de què va morir el marit ni tampoc quan temps va estar casada, però es pot calcular que devien ser uns dinou anys. El marit no el coneixerem directament, però sí que en tindrem un retrat a través dels records de la seva viuda; així ens assabentarem que li doblava l'edat (Oller, 1948: 571), que el seu caràcter era d'una «*grosseria vulgarota*» (Oller, 1948: 578) i que el codicil era el reflectiment de la seva: «*voluntat despòtica*» (Oller, 1948: 650). És de suposar que el marit de Pilar s'interessava només per les seves fàbriques igual que Casaubon ho feia pels seus estudis.

4 Testament

El pare de Narcís Oller va morir quan l'escriptor tenia només dos anys. No és ben bé clar amb quina situació va quedar la viuda, però el que és cert que aquesta junt amb els seus dos fills va tornar a la casa pairal a viure amb el seu germà Josep Moragas, de professió advocat, el qual va fer de pare als nebots orfes. Això daria motiu a pensar que segurament Oller va conèixer de prop la situació d'una viuda sense gaires recursos. A més el seu oncle va publicar *L'heren* (1888), un estudi sobre la llei de successions, en el qual defensava el dret català a fi de continuar transmetent l'herència indivisible als descendents en detriment de la viudes, que es tornessin a casar. Aquest és el punt clau amb què es justificava desheretar a les viudes, que contraguessin segones núpcies. L'autor aprofita aquesta ocasió per presentar aquest problema vist des de la perspectiva de les afectades tocant els punts principals d'aquesta injustícia. Així utilitzarà els pensaments de Pilar com a reflectors (Stanzel, 1989: 15) de l'atzucac en què es pot trobar una viuda en el seu cas: «*del testament d'aquell marit despòtic, que, emparat per les lleis dels homes,*

havia aconseguit estendre encara sa tirania de vell gelós a més enllà del sepulcre amb aquell usdefruit condicional que la posava en la disjuntiva de condemnar-se a viduïtat perpètua i a sacrificar tota la felicitat que pogués oferir-li el més excel·lent dels homes, si era pobre, o de renunciar a sa actual posició i passar totes les privacions de la misèria.» (Oller, 1948: 579). Altra serà l'opinió de Dorothea, que creu que la herència ha d'anar a parar als hereus del marit (Eliot, 1977: 256).

A la novel·la victoriana era corrent de solucionar els obstacles amorosos amb una herència inesperada. George Eliot va voler mostrar el revers de la medalla, és a dir, com herències poden servir per complicar o impedir una relació amorosa (Reed, 1975: 282). A *Middlemarch* el codicil es limita només a desheretar a Dorothea, si es casa amb Will. A *Middlemarch* també trobem protagonistes masculins, que són víctimes de l'arbitrarietat del testador o d'intrigues d'altres persones, per exemple Fred Vincy, el qual hauria estat l'hereu universal del seu oncle Peter Featherstone, si Mary Garth, la seva futura dona, hagués fet cas del moribund, tal com aquell li demanava amb insistència i hagués destruït el darrer testament, on el desheretava; també Will Ladislaw, el segon marit de Dorothea, es troba privat per dues vegades de poder gaudir d'una herència. Primer no hereta res de la seva àvia, perquè aquella creia, per falsa informació, que havia mort i, la segona vegada, malgrat que Casaubon li havia costejat els estudis per ser parents llunyans, més tard no tan sols no l'esmenta en el seu testament, sinó que introdueix un codicil, mitjançant el qual Dorothea quedarà desheretada si es casa amb ell.

A *Pilar Prim*, a més de la protagonista, també Deberga es troba «desheretada» sense que la testadora es mori. Orfe de pares s'està amb la tia Tula, rica, malaltissa i ja gran, de la qual espera algun dia ser l'hereu universal i a costa de la qual viu en l'actualitat sense caldre-li de treballar. El destí, però, jugarà una mala passada a aquestes previsions, ja que inesperadament la tia coneix el coronel Marcilla, un militar retirat, del qual s'enamora. Aquest amor la fa reviure i oblidar-se de tots els seus mals fins arribar a casar-s'hi. Confrontat amb aquesta situació imprevista a Deberga no li queda més remei que independitzar-se i començar a rumiar com guanyar-se la vida. En aquest moment precari es quan Pilar es decidirà a llançar-se al seus braços.

5 Viduïtat

En haver conegut a Casaubon les simpaties del lector es posaran tot seguit al costat de Dorothea i del seu dret a ser feliç al costat d'un home de la seva edat. En casar-se, Casaubon va testar a favor de la seva dona: «*In marrying Dorothea Brooke I had to care for her wellbeing in case of my death.*» (Eliot,

1977: 291). Tanmateix aquest primer testament, en el qual la deixava hereva universal ja incloïa la intenció de continuar tiranitzant-la després de la seva mort: *«in case of my death, you will carry out my wishes»* (Eliot, 1977: 331). El seu desig era que Dorothea conclogués les seves investigacions, que ell no va poder acabar. Aquesta, commoguda per la situació precària de Will, havia demanat al seu marit que li passés una renda i que més tard el tingués en compte al testament (Eliot, 1977: 257–258). Aquesta petició avivarà encara més la gelosia infonamentada del marit, el qual després de negar-se a no passar-li cap renda, introduirà a més el codicil, en el qual li prohibeix explícitament de casar-se amb Will, si no vol quedar desheretada. Això ho farà sense comunicar-li-ho ni tampoc l'autora en farà partícip al lector. George Eliot es limitarà a comentar senzillament que Casaubon rumia encara altres mesures d'esmena contra Dorothea i Will sense dir quines: *«he was mentally preparing other measures of frustration»* (Eliot, 1977: 260).

Després de la mort de Casaubon, tots els parents i amics estaran assabentats del codicil vergonyós, a excepció del propis interessats. Per fi, Rosamond, una amiga de Will, serà la que ho comunicarà a aquell (Eliot, 1977: 414) i Dorothea ho sabrà per la seva germana Celia (Eliot, 1977: 339). La primera reacció de Dorothea serà de sorpresa: *«It had never before entered her mind that he could ... be her lover.»* (Eliot, 1977: 340), ja que, donada la tendència a l'autosacrifici pel benestar dels altres, havia decidit no tornar-se a casar i conrear les propietats procurant millorar la situació dels seus masovers (Eliot, 1977: 380). La postura de Will en assabentar-se'n serà més patètica: *«We are for ever divided.»* (Eliot, 1977: 345) i també pensa en no casar-se mai. Tanmateix, en quedar viuda i ja abans de conèixer el codicil, Dorothea es rebel·larà de la tirania pòstuma tot decidint no continuar les investigacions del difunt tal com aquest desitjava: *«I could not use it. Do you not see now that I could not submit my soul to yours.»* (Eliot, 1977: 372).

A diferència de Dorothea, que és l'única hereva i la prohibició es redueix només a un sol home, el testament del marit de Pilar serà més contundent. Com a viuda pot gaudir de l'usdefruit dels béns, que ha de compartir amb els seus dos fills, però si es torna a casar igual amb qui, el perdrà. Els negocis de la fàbrica els duu el cunyat, ja que el fill és menor d'edat i Pilar només es limita a signar cada any el balanç sense entendre-hi res. Aviat la filla es casarà amb Amos, un milionari de Bilbao. Malgrat la seva fortuna, Amos posa com a condició ineludible que la seva futura dona aportí un bon dot. Aquest hauria pogut procedir de l'herència que pertocava a Elvira, però el cunyat per noure a Pilar, la pressiona que la doti amb els seus estal-

vis personals. La protagonista, com sempre dèbil, davant de la insistència del cunyat cedirà, quedant-se així sense cap fortuna pròpia.

6 Segon matrimoni

No tan sols és el codicil, el que desencadena el problema, sinó també el personatge amb el qual es casaran les viudes. La figura del segon marit hi jugarà un paper clau i decisiu. Naturalment d'antuvi ja està predestinat a ser jove i pobre. Aquestes dues qualitats provocaran un triangle amorós «virtual» format per un marit gelós difunt i el codicil per una banda i un pretendent i una viuda per l'altra.

S'han volgut trobar reminiscències entre la biografia de George Eliot i la constel·lació marital de Dorothea i dels seus dos marits, Casaubon i Will Ladislaw. L'escriptora també va tenir dos marits de fet, però cap dels dos permet una reminiscència exacta amb les figures literàries. Dorothea es torna a casar poc després d'un any de viduitat, als vint-i-un anys. George Eliot també va fer-ho un any i mig després de la mort de Lewes per sorpresa i crítica dels seus amics. En una conversa entre amigues i parentes de Dorothea es parla del temps que caldria que una viuda esperés per tornar a casar-se; aquí s'esmenten diferents opinions típiques de l'època, en general, però més o menys totes coincideixen que com mínim caldria que passés un any: *«A widow must wear her mourning at least a year. —Not if she marries again before the end of it... —That is very rare, I hope ... No friends of ours ever committed herself in that way except Mrs. Beever ... —... It is lawful to marry again, I suppose; else we might as well be Hindoos instead of Christians ... But if she can marry blood, beauty, and bravery — the sooner the better.»* (Eliot, 1977: 378–379).

Molts crítics han observat que a Will li manca una personalitat ben definida i el seu paper és més aviat funcional que individual (Boch, 1976: 145). Tant la personalitat de Will com els seus interessos no estan ben estructurats. Tanmateix, a diferència de Deberga està disposat a treballar. Després d'assajar com a pintor i redactor d'un diari, es dedicarà a la política. Per allunyar-se de Dorothea, se'n va a Londres i, quan aquesta li pregunta de què treballarà, li contesta: *«I shall work away at the first thing that offers.»* (Eliot, 1977: 437) Quan més tard torna a Middlemarch, rumia d'anar-se'n a l'Oest d'Amèrica (Eliot, 1977: 552), la qual cosa no farà perquè es casa amb Dorothea.

El segon marit de George Eliot, John Cross, podia haver facilitat també alguns trets per a Will. Era el fill d'una seva amiga, dinou anys més jove que ella, un gran admirador de les seves obres i tenia negocis a Amèrica.

Tanmateix el segon matrimoni va durar només vuit mesos amb motiu de la mort súbita i prematura de l'autora. Quan es van conèixer, a diferència de Dorothea, la relació amb Lewes transcorria harmònicament, però sí que va sorgir ja la germinació d'una bona i sincera amistat. A *Middlemarch* Dorothea passa la lluna de mel a Roma, on té ocasió d'entrar en contacte amb Will, que coneixia de promesa d'una visita fugaç d'aquell a casa de Casaubon. També aquí aquesta trobada serà l'origen del futur amor. En principi, Will ja demostra interès per Dorothea, sobretot perquè li fa llàstima en veure que ha unit la seva jove vida amb el seu cosí, sec, envellit prematurament i incapaç de fer-la feliç. Dorothea, al revés de la primera vegada que es van conèixer, aquí a Roma, estarà contenta de tenir contacte amb Will, de la seva edat, amb qui pot tenir converses agradables a diferència del seu marit, el qual només s'interessa per les seves investigacions.

Per la seva banda, la personalitat de Deberga és més ben definida: un home atractiu, advocat de professió i aparentment en bona posició social. Pilar no el coneixia en vida del marit. Tenen ocasió d'entrar en contacte amb motiu d'una trobada casual, en què comparteixen un departament d'un tren en un llarg viatge a la Cerdanya. Pilar va acompanyada de la seva filla i del seu fill malaltís, a fi de que es posi bo amb l'aire de l'alta muntanya. D'antuvi, Deberga s'enutja en veure que li caldrà compartir el departament amb aquelles desconegudes durant tantes hores. Com a home, però, s'interessa aviat per les dues dones, les quals primer considera germanes, la qual cosa denota la bona presència i joventut de Pilar (Oller, 1948: 567).

La situació psicològica de Dorothea i Pilar en conèixer el segon marit ve marcada en què ambdues es troben en un moment de frustració i depressió. Dorothea està decebuda del seu marit durant el viatge de noces i potser a conseqüència de la seva tristesa tampoc troba Roma atractiva. Pilar fa dos anys que és viuda i es troba incompresa, tant per la seva filla com pels seus cunyats, per la qual cosa no gaudeix gaire de les vacances. A més s'hi afegeix la preocupació per la salut del seu fill i també per la del seu pare que deixa a Barcelona molt malalt. És natural, doncs, que inconscientment en aquesta situació psicològica delicada enyori la presència d'un home fort que li faci costat més que més que el seu pare morirà aviat. Més tard el fet de descobrir que la fàbrica està a punt de fer fallida per la mala gestió del seu cunyat, la instigarà a descansar-se en Deberga, l'únic amb qui pot confiar, tot i que s'hi juga el seu propi pervindre i la seva reputació.

Deberga i Will incorporaran totes les qualitats, que mancaven als primers marits: joventut, simpatia, tindran món i alhora també reuniran totes

les condicions predestinades a entrar en conflicte amb el codicil: pobres i sense futur. Ambdós compartiran també el mateix interès per l'art, la qual cosa els confereix una aurèola de distinció especial, que tampoc tenien els primers marits. Així per primera vegada en llur vida, les protagonistes coneixen l'amor i l'atracció mútua en relació a un home. Aviat, però, ens assabentarem pel cunyat de Pilar, que Deberga, malgrat el seu atractiu, «és un gandul, un jugador, un tronera i un tronat» (Oller, 1948: 617). Més tard el mateix Deberga amb clara lucidesa cospa ben bé com la societat el defineix com a un: «gorrer i gandul» (Oller, 1948: 684). També serà el cunyat de Dorothea, el qui serà el més acèrrim crític de Will: «*to justify his aversion to a "young fellow" whom he represented to himself as slight, volatile, and likely enough to show such recklessness as naturally went along with a position unriveted by family ties or a strict profession.*» (Oller, 1977: 433). I fins al final continuarà opinant el mateix: «*Sir James never ceased to regard Dorothea's second marriage as a mistake.*» (Eliot, 1977: 577).

7 Rivals

Les relacions d'ambdues viudes amb llurs amants no estaran tampoc exemptes de gelosia amb motiu de suposades rivals. Els seus amors no declarats i ambigus estan predestinats a mantenir una relació difusa i indefinida, en la qual és molt fàcil que gelosia i equívocs facin acte de presència. Aquests vindran provocats sempre per l'home, la qual cosa frenarà l'energia i els sentiments necessaris per part de les viudes de donar un pas tan arriscat.

Dorothea atrapa dues vegades a Will amb Rosamond a soles a casa d'aquella. Ambdós comparteixen el gust per la música i es reuneixen sovint per cantar junts. Tot i que Rosamond està casada amb Lydgate, Dorothea es pensarà que existeix més entre els dos, ja que sempre els troba junts quan el marit és fora de casa. Irònicament serà Rosamond, la que comunicarà a Will l'existència del codicil (Eliot, 1977: 414) i també, més tard, serà la que desfarà el malentès i revelarà a Dorothea que Will només l'estima a ella (Eliot, 1977: 551), la qual cosa facilitarà que ambdós es confessin per fi llur amor.

El camí de Pilar fins a arribar als braços de Deberga transcorre més complicat. D'antuvi Deberga dubta entre la mare i la filla, sempre, però, considerant-les sempre com a distracció estival. Tanmateix alguns trets del caràcter d'Elvira, més eixuta i entonada que la mare, fan decantar-lo molt aviat cap a Pilar. L'idil·li muntanyenc es veurà aviat pertorbat per la presèn-

cia de Donya Pomposa, viuda Roig, una antiga amant de Deberga, la qual per a ell va ser només «*una llastimosa caiguda*» (Oller, 1948: 600). Aquesta trobada casual farà que Deberga se'n vagi de Puigcerdà més aviat del que havia planejat. Donya Pomposa sospita tot seguit de l'enamorament de Pilar per a aquell, per la qual cosa s'afanya a comunicar-li en mitges frases que Deberga no és de fiar. Una altra rival, en aquest cas no seriosa, serà també Fanny Nodier, una cantant francesa, la qual, quan és a Barcelona, se sol trobar amb Deberga. Naturalment aquesta relació no significa cap amenaça per la relació amb Pilar, l'existència de la qual ni se n'assabenta.

Més important a considerar és la rivalitat incipient que neix entre mare i filla, quan coneixen a Deberga. Per a Elvira serà el seu primer enamorament; d'antuvi Pilar albira a Deberga com a possible gendre. Aviat se li farà evident que els seus sentiments per a ell són d'una altra naturalesa. La mare sospita de l'enamorament de la seva filla i mira de sondejar-la, tot dissimulant els seus propis sentiments: «—*Precisament has posat el teu amor en l'home que més he desitjat per a tu.*» (Oller, 1948: 605). La filla, desconfiada, perquè recela que la seva mare també s'ha enamorat de Deberga, li fa jurar que és veritat el que acaba de dir. Pilar es domina i ho jura heroicament. Elvira, contenta, s'ho creu i «*I, si la filla no es refrena el primer impuls, cau de genolls als peus de sa mare i li demana perdó d'haver-la presa per rival ni un sol moment.*» (Oller, 1948: 606). Més tard, però, seguirà el consell dels seus oncles i es casarà amb el basc milionari deixant així el camí lliure per a la relació de Pilar i Deberga.

8 Entorn social

En aquestes relacions tan delicades d'amor no confessat i de problemes socioeconòmics seran les amigues, les que donaran l'empenta final per fer decidir a les protagonistes per l'amor en contra de la riquesa. L'entorn social de Pilar i Dorothea divergeix completament, però ambdues coincideixen en no tenir cap parent propinc amb qui puguin confiar-se plenament. Dorothea no té amigues íntimes, però sí un oncle (Mr. Brooke), una germana (Celia Chettam) i una coneguda (Rosamond). Amb l'oncle, tot i que hi està amb una bona relació, no hi té cap confiança ni donat el seu tarannà tampoc la comprendria. Celia està casada i té un fill, per la qual cosa no és imparcial i no veu en gaire bons ulls que la seva germana es torni a casar i perdi la fortuna, que ja comptava com a herència per als seus fills: «*I think it is very nice for Dodo to be a widow.*» (Eliot, 1977: 370). Tanmateix, l'autora s'apressa a advertir que amb aquesta opinió era l'única i la

resta de la gent pensava diferent: «*It will be well for her to marry again ... Of course the Chettams would not wish it.*», diu Mrs. Cadwallader al seu marit (Eliot, 1977: 371). Per a Will no representa cap dificultat de casar-se amb Dorothea sense fortuna, ja que durant tota la seva vida ha estat avesat a sofrir penalitats. Com a ironia del destí, la fortuna de Dorothea en part li hauria pertocat a ell per ser l'únic parent propinc de Casaubon.

Altra és la situació de Pilar, la qual al principi creu que Deberga gaudeix d'una bona posició. Pilar tindrà dues bones amigues, Clotilde Pons i Osita March; el marit d'Osita serà el qui més tard Pilar posarà davant de la fàbrica al lloc del seu cunyat. En aquest cas les amigues la impulsaran i recolzaran a buscar el contacte amb Deberga. Si Pilar s'hagués enamorat d'algun home ric, no hauria significat cap problema, però dissortadament Deberga disposa només d'una petita renda personal i el pitjor del cas no té la més mínima intenció de treballar a més d'estar avesat a dur una vida folgada.

Pilar no estarà en bones relacions amb la seva filla i el fill és massa petit per a comprendre els seus problemes. El posat sempre esquerp i distant de la noia envers ella se l'explicarà de la següent manera: «*se li presentà com un fantasma, al pensament, la sospita esgarrifosa que aquella fos la característica del fills concebuts sense amor.*» (Oller, 1948: 640) La relació amb el cunyat de part del seu marit, el qual li administra la fàbrica, serà tensa i antagònica, més que més quan Pilar comença a sospitar que els negocis van malament amb motiu de la mala gestió d'aquell. El marit d'una de les amigues, Genís Voltes, és gestor i serà el qui li descobrirà les trampes i mala gerència del cunyat i alhora li recomanarà que es busqui un advocat de confiança. Així és produïx la situació paradoxal que Deberga, com advocat, serà qui pot ajudar-la a posar en ordre els negocis des d'un punt de vista legal, però, per l'altra, la relació amb ell pot dur-la a perdre l'usdefruit. Aquesta situació ambigua l'autor la deixarà sense resoldre i convidarà al lector que participi a «*the pleasure of collaboration*» (Booth, 1970: 302). Oller en una carta a Víctor Català confessa que és conscient de les conseqüències fatals que podrien repercutir a la protagonista i potser a ell mateix si hagués presentat una resolució definitiva: «*L'efecte que podria produir al públic la vaguetat amb què està descrita al final de Pilar Prim, la rendició absoluta de la protagonista, per l'amenaça de la privació, a la unió il·legal amb l'home que li ha robat el cor. ... Teodor Llorente diu que el vulgus es preguntarà: "Però què va a passar?" i deplora, per tant, que jo no fos més explícit.*» (Oller, 1962: 391) En aquella època hauria estat impensable una solució intermèdia de viure junts sense casar-se, per la qual cosa la recepció, tant dels lectors com de la crítica, s'inclina a suposar allò que Oller no s'atreveix a expressar explícitament en atenció a la moral regnant

de l'època. Així ho va reconèixer un crític: «*El marit pot voler que la dona no contregui segones núpcies, però no pot evitar que sigui d'un altre home ... el marit encara hi perd, perquè el que hauria pogut realitzar-se lícitament es realitza d'una manera il·lícita.*» (Oller, 1962: 403). Com si volgués preparar als lectors per aquest final, Oller ja ha insinuat abans de passada i molt indirectament que el marit d'una de les amigues de Pilar, Clotilde Pons, està internat a un centre psiquiàtric, però que es rumoreja que té un amic: «*a la qual les males llengües penjaven un amant absolutament anònim*» (Oller, 1948: 657). La mateixa Pilar no s'ho creu, però després d'enamorar-se de Deberga, ja no la recriminarà, sinó al contrari l'envejarà, la qual cosa ja anunciarà el rumb que emprendreà la seva relació en el futur.

9 Solucions al dilema

A ambdues novel·les el nucli del problema no gira entorn de l'amor entre dos personatges, sinó de llur amor amb connexió amb diners. Aquesta trama apareix sovint a la literatura, però és corrent que siguin els pares els qui desheretin els fills i no, com en aquest cas, que sigui la gelosia del marit difunt la que impedeixi un desenllaç feliç. En el cas de Dorothea, aquest problema fomentarà encara més l'amor entre els dos amants: «*If I love him too much it is because he has been used so ill.*» (Eliot, 1977: 557)

En l'època, en què van ser escrites, aquest obstacle representava una dificultat gairebé insuperable, ja que la possibilitat de viure junts sense casar-se, no era de cap de les maneres tolerada per la societat. La mateixa George Eliot coneixia per pròpia experiència aquesta situació, ja que la dona del seu company G. H. Lewes no va accedir mai a divorciar-se. L'única sortida cal buscar-la només en el triomf de l'amor en detriment de la riquesa i de les convencions socials. Com hem vist més amunt, a *Pilar Prim* el final queda obert. La novel·la es clou amb què la protagonista va sola a casa de Deberga i s'acaba amb el següent comentari: «*Encara tremolà, tota, i de nou pensà a fugir ... aquella força fatal i misteriosa que ens empeny en els moments transcendents de la passió, llança la pobra dona, esmaperduda, a arriscar la sort de son obscur destí.*» (Oller, 1948: 694) L'autor deixa en suspens si es casaran o no, si Deberga es decidirà per fi a treballar i com reaccionarà la societat.

A ambdues novel·les el codicil no significarà cap obstacle seriós per decidir-se a favor de l'amant. Abans de conèixer el codicil, la intenció primigènia de Dorothea era la de no tornar a casar-se, dedicar-se a la beneficència i a administrar les seves possessions (Eliot, 1977: 380). Donada l'indole del testament, no tan restrictiva com el de Pilar Prim, hauria pogut

casar-se amb qualsevol altre, però la prohibició tan concreta i humiliant de Casaubon esperona i fortifica el seu amor latent per a Will a fi de redreçar la injustícia del seu marit envers aquell (Eliot, 1977: 557). La seva decisió de renunciar a l'herència comportarà també haver de separar-se dels seus parents i amistats i avesar-se a viure a un altre estil de vida (Eliot, 1977: 560). Tanmateix, Dorothea pot permetre's sense gaires problemes aquest pas, ja que disposa d'una petita renda pròpia, tot i que primer el seu oncle rumia de suprimir-li-la, però ho deixarà córrer en néixer el primer fill. Després de casar-se, van a viure a Londres, on Will es dedicarà a la política. Cal recordar aquí que els diputats a Anglaterra no van percebre cap sou fins el 1911 (Eliot, 1977: 576), per la qual cosa tota la família havia de viure de la petita renda de Dorothea. Aviat, però, tindran dos fills, els quals els faran reconciliar amb els seus parents de Middlemarch i més tard seran els hereus de l'oncle de Dorothea. Aquesta deixarà de banda els seus propòsits de dedicar-se a la beneficència, com ja l'autora havia pronosticat al pròleg: «*Here and there is born a Saint Theresa, foundress of nothing, whose loving heart-beats and sobs after an unattained goodness tremble off and are dispersed among hindrances, instead of centering in some long-recognisable deed.*» (Eliot, 1977: XIV)

10 Conclusions

1) A *Pilar Prim*, el codicil prohibeix de tornar a casar-se, igual amb qui, mentre que a *Middlemarch*, la restricció es limita només a Will.

2) Una diferència fonamental entre ambdues protagonistes és que al primer matrimoni Dorothea va casar-se enamorada al revés de Pilar, que ja d'entrada ho va fer-ho només per interès.

3) El desenvolupament psicològic de l'amor entre els dos amants és més profund i més ben perfilat a *Pilar Prim* que a *Middlemarch*; això s'explica en part perquè aquí és la única trama de la novel·la. Oller es concentra només en aquesta protagonista i el seu enamorament amb Deberga emmarcats en una metròpoli industrial mentre que a *Middlemarch* es retraten tots els personatges d'aquella petita ciutat provinciana rural com a protagonistes sense cap figura central que hi predomini.

4) Dorothea presenta un caràcter més fort, enèrgic i apassionat que Pilar; mentre que la primera és comparada amb santa Teresa, la segona jugant amb el seu nom i el seu temperament dèbil s'autodefineix com un «pilar ben prim».

5) Els trets principals dels segons marits poden resumir-se en què tenen la mateixa edat que les protagonistes i són pobres. La personalitat de

Deberga reuneix totes les qualitats que fan atractiu un home i és comprensible que no tan sols Pilar, sinó d'altres dones s'enamorin d'ell. Pel contrari, la figura poc agraciada de Will resulta bastant desdibuixada. L'autora suggereix que Dorothea, altruista per naturalesa, va casar-se amb ell pel desig d'afrontar el codicil i per llàstima, ja que Will havia estat molt maltractat pel destí.

6) El desenllaç de l'amor entre Dorothea i Will és descrit clarament i àdhuc la història va més enllà del casament, la qual l'autora narrarà en el «Finale» des d'un punt de vista autorial com a «home èpic», és a dir una èpica de «*intimacy and estrangement when we stress the word home*» (Eliot, 1977: 573). Així hem conegut a Dorothea de soltera i hem seguit el seu prometatge, casament i viduïtat i també continuarem participant en l'evolució del segon matrimoni amb dos fills i les reaccions de parents i amics després de la renúncia a l'herència de Casaubon. *Pilar Prim* començarà amb la coneixença de Deberga amb Pilar i la seva filla i s'acabarà amb la decisió de Pilar d'entregar-se a Deberga sense precisar res més concret; el final queda obert per no ferir la moral de l'època, però és evident que els serà denegat poder gaudir d'una «èpica domèstica».

7) El primer matrimoni no transcorrerà massa feliç malgrat la bona voluntat d'ambdues protagonistes, sobretot de Dorothea que va casar-se de grat. Ambdós marits es caracteritzaran per ser rics, egoistes i doblar l'edat de llurs mullers. El de Pilar s'interessarà només per la fàbrica i el de Dorothea per les seves investigacions negligint ambdós llurs joves esposes. Mitjançant el codicil llur egoisme es farà patent àdhuc més enllà de la mort.

8) Aquests codicils eren corrents a aquella època tant a Catalunya com a Anglaterra a fi d'evitar la dispersió dels béns o el seu traspàs fora de la família, ja fossin rurals o industrials. A *Middlemarch*, però, només ve motivat per la gelosia de Casaubon per Will.

9) Ni Pilar Prim ni Dorothea estan desconsolades per la pèrdua del marit, la qual cosa facilitarà el camí per a un enamorament ràpid. Dorothea es tornarà a casar al cap d'un any de viuda i Pilar al cap d'uns tres anys s'entregarà a Deberga. Pilar tindrà un fill i una filla, mentre que Dorothea no en tindrà cap del primer matrimoni, sí, però, dos fills del segon.

10) Les societats d'ambdues novel·les, tot i que presenten una estructura i un rerefons ben diferents, no estan preparades per acceptar el casament d'una viuda rica amb un home pobre amb la conseqüent renúncia de l'herència. Dorothea ho resoldrà marxant de Middlemarch. Oller, per la seva banda, deixarà entreveure i ho confirmarà en més d'una ocasió en diferents cartes, que els protagonistes es decidiran per mantenir el seu amor amagat.

Bibliografia

- Barker, Juliet (1994): *The Brontës*, London: Weidenfeld & Nicolson.
- Blake, Kathleen (1983): *Love and the Woman Question in Victorian Literature. The Art of Self-Postponement*, Totowa: Barnes & Noble.
- Boch, Gudrun (1976): *Studien zum englischen Provinzroman*, Heidelberg: Winter.
- Booth, Wayne, C. (1970): *The Rhetoric of Fiction*, Chicago: Chicago University Press.
- Eliot, George (1890): *Middlemarch*, Paris: P. Lévy.
- (1977): *Middlemarch*, New York: Knopf.
- Ellmann, Richard (1977): «Dorothea's Husbands», in: Eliot, George: *Middlemarch*, New York: Knopf, 750–765.
- Fisher, Philip (1981): *Making Up Society. The Novels of George Eliot*, Pittsburgh: Pittsburgh University Press.
- Haight, Gordon S. (1968): *George Eliot. A Biography*, Oxford: Clarendon.
- McSweeney, Kerry (1991): *George Eliot*, London: Macmillan.
- Milner, Ian (1968): *The Structure of Values in George Eliot* (Acta Universitatis Carolinae Philologica Monographica; 23), Praha: Univ. Karlova.
- Oller, Narcís (1962): *Memòries literàries. Història dels meus llibres*, Barcelona: Aedos.
- (1948): *Obres completes*, Barcelona: Selecta.
- Redinger, Ruby V. (1975): *George Eliot. The Emergent Self*, New York: Knopf.
- Reed, John R. (1975): *Victorian Conventions*, Athens: Ohio University Press.
- Stanzel, Franz K. (1989): *Theorie des Erzählens*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Triadú, Joan (1955): *Narcís Oller*, Barcelona: Barcino.